

KAPITOLA PRVNÍ

GOMBE

Obrátila jsem se na bok a podívala se, kolik je hodin – bylo 5.44. Dlouhá léta časného vstávání ve mně vypěstovala schopnost probudit se těsně před nepříjemným zazvoněním budíku. Za chvíli už jsem seděla na schodech do svého domku a rozhlížela se po jezeře Tanganika. Bledý měsíc v poslední čtvrti visel nad obzorem, kde jezero lemovaly hory tvořící hranici Zairu. Noc byla tichá a po čeřící se vodě ke mně plynul roztančený, jiskřivý odraz měsíce. Brzy jsem dojedla snídani – banán, zapitý hrnkem kávy z termosky – a za deset minut už jsem šplhala do příkrého srázu za domem. Do kapes jsem si nacpala svůj miniaturní dalekohled a fotoaparát, zápisník, krátké tužky, hrst hrozinek na oběd a igelitové sáčky k ukládání všeho možného pro případ, že by začalo pršet. Ve slabém měsíčním světle, linoucím se na orosenou trávu, jsem našla bez potíží cestu a za krátko se ocitla na místě, kde jsem včera večer pozorovala osmnáct šimpanzů, jak se ukládají ke spánku. Sedla jsem si a čekala, až se vzbudí.

Stromy všude okolo ještě halil tajemný opar snů. Bylo hluboké ticho, naprostý mír. Ozývalo se jen občasné cvrčení cvrčka a mírné šplouchání vody, která hladila oblázky dole na břehu jezera. Seděla jsem tu plná dychtivého očekávání, jaké mě provází na začátku každého dne se šimpanzi, dne stráveného touláním po lesích a horách Gombe, na cestách vedoucích k novým objevům, k hlubšímu poznání.

Vtom se zničehonic ozval zpěv, párek drozdíků spustil nádherný duet. Uvědomila jsem si, že přibylo světla: nepozorovaně se ke mně přikradl úsvit. Stoupající slunce skoro vytlačilo stříbřitý, mlhavý svit měsíce, odrážejícího jeho vlastní záři. Šimpanzi ještě spali.

Za pět minut jsem nad sebou zaslechla šustot listů. Když jsem vzhledla, na pozadí blednoucí oblohy jsem uviděla, jak se v koruně stromu pohybují větve. Bylo to na místě, kde si udělal hnízdo Goblin, vůdčí samec společenství. Pak se opět rozhostil klid. Goblin se jen převalil a znovu se

uložil, aby si ještě chvilku pospal. Zanedlouho se něco pohnulo v hnízdě napravo ode mě, pak v hnízdě za mnou a v dalším výš ve svahu: zašustilo listí, zapraskala větvička. Skupina se probouzela. Zamířila jsem dalekohledem na strom, kde si Fifi udělala hnízdo pro sebe a svoji dcerku Flossi, a před očima se mi objevil obrys její nohy. Chvilku nato vylezla z nedalekého hnízda Fanni, Fifina osmiletá dcera, a usadila se hned nad matkou. Rýsovala se proti obloze jako malá temná skvrna. Další dva Fifi-ni potomci, dospělý Freud a dospívající Frodo, si postavili hnízda dál na kopci.

Devět minut nato, co se poprvé pohnul, se Goblin prudce vztyčil a v mžiku byl z hnízda venku. Začal na stromě divoce skákat sem a tam a lomcovat větvemi. Rázem nastalo pozdvižení. Šimpanzi, kteří spali nejbliž, vyskakovali z hnízd a dávali se před ním na úprk. Ostatní vyhlíželi, co se děje, nastražení a připravení k útěku. Klid časného rána vystřídalo hysterické ječení polekaných šimpanzů a chrochtání, jímž svému vůdci projevovali respekt. Po nějaké chvilce Goblin s exhibicí na stromě skončil a seskočil na zem. Přehnal se okolo mě, dupal a pleskal do vlhké země, vztyčoval se a třásl rostlinami. Zvedl kámen a mrštil jím, pak následoval kus dřeva a znovu kámen. Nakonec si sedl, s naježenou srstí a celý udýchaný, necelých pět metrů ode mě. I mně bilo srdce jako o závod. Hned jak seskočil na zem, byla jsem na nohou, chytla se stromu a jen se modlila, aby do mě nestrčil, jak mívá ve zvyku. K mé úlevě si mě ale nevšímal, a tak jsem si znovu sedla.

Goblinův mladý bratr Gimble sešplhal s tichým funivým chrochtáním k vůdčímu samci a na pozdrav se pysky dotkl jeho obličeje. Pak se však ke Goblinovi přiblížil jiný dospělý samec a Gimble spěšně vyklidil pole. Příchozím byl můj starý přítel Evered. Když přišel s hlasitým podřízeným chrochtáním ke Goblinovi, vůdčí samec zvedl paži v pomalém pozdravu a Evered se k němu vrhl. Objali se a v rozrušení z tohoto ranního setkání odhalili v širokém úsměvu své zuby, až v pološeru bíle zasvítily. Krátce se povískali a potom uklidněný Evered poodešel a usadil se tiše poblíž.

Z dospělých slezla dolů už jen Fifi, malou Flossi přitisknutou na břicho. Goblinovi se vyhnula a s tichým chrochtáním se přiblížila k Everedovi, natáhla ruku a dotkla se jeho paže. Pak mu začala probírat srst. Flossi vyšplhala Everedovi na klín a zvedla oči k jeho obličeji. Podíval se na ni a chvíli ji soustředěně vískal na hlavě, ale pak se obrátil k Fifi, aby jí péči oplatil. Malá se napůl přesunula k místu, kde seděl Goblin, ale srst měl

ještě naježenou, a tak si to rozmyslela a vylezla na strom blízko Fifi. Za chvilku si začala hrát s Fanni, svou sestrou.

Znovu se vrátil ranní poklid, i když ne takový jako za svítání. V korunách stromů se pohybovali ostatní členové šimpanzí skupiny a chystali se na nový den. Někteří se začali krmit – občas jsem zaslechla tlumené zvuky, jak na zem dopadaly slupky a semena fíků. Seděla jsem na zemi, dokonale spokojená, že jsem zase v Gombe. Byla jsem tentokrát pryč neobvykle dlouho: skoro tři měsíce jsem strávila v USA a Evropě přednáškami, setkáními a lobováním. Dnes mě čekal můj první den se šimpanzi a já měla v úmyslu dosyta si ho užít, znovu se sblížit se svými starými přáteli, pořídit fotografie, ucítit pod nohama známou půdu.

Uplynula půlhodina. První vykročil Evered. Dvakrát se zastavil a ohlédl se po Goblinovi, aby se ujistil, že i on se vydává na cestu. Po něm následovala Fifi s malou Flossi, která jí seděla na zádech jako miniaturní žokej, a kousek za nimi Fanni. Taky ostatní šimpanzi teď slezli dolů a pustili se za námi: Freud a Frodo, dospělí samci Atlas a Beethoven, nádherný dospívající mladík Wilkie a dvě samice, Patti a Kidevu, se svými mláďaty. Ostatní šimpanzi ze skupiny se pohybovali výš ve svahu, takže je nebylo vidět. Zamířili jsme na sever, souběžně s pláží dole pod námi, pak jsme sestoupili do údolí Kasakela a po protějším svahu, s mnoha přestávkami na krmení, vyšplhali opět nahoru. Nebe na východě se rozjasnilo, ale teprve v půl deváté vykouklo konečně slunce přes vrcholky příkopové propadliny. Byli jsme teď vysoko nad jezerem. Šimpanzi se zastavili, chvíli si navzájem čistili srst a hřáli se v paprscích ranního sluníčka.

Zhruba o dvacet minut později se najednou zepředu ozval křik, v němž se hlasité funivé houkání, jakým na sebe šimpanzi volají na dálku, mísilo s vřeštěním. Ve změti hlasů jsem rozeznala typický hlas velké neplodné šimpanzice Gigi. Goblin a Evered si přestali probírat srst a všichni šimpanzi upřeli pohled dopředu, odkud se ozývaly výkřiky samic s mláďaty. Potom se většina skupiny, tentokrát s Goblinem v čele, vydala tím směrem.

Fifi však zůstala vzadu a dál vískala Fanni. Flossi si mezitím hrála poblíž, pohupujíc se na větvi nízko nad zemí. Rozhodla jsem se zůstat s nimi – byla jsem ráda, že Frodo, který na mě často doráží, šel dopředu s ostatními. Rád by si se mnou hrál, a když se bráním, začne být útočný. Je ve svých dvanácti letech mnohem silnější než já a jeho chování je pro mě nebezpečné. Jednou mi stoupl na hlavu tak silně, že mi málem zlo-

mil krk, jindy mě zase shodil dolů ze strmého svahu. Můžu jen doufat, že až dospěje a vyroste z dětských střevíčků, opustí ho i tyhle nepříjemné způsoby.

Zbytek dopoledne jsem strávila poklidným touláním s Fifi a jejími dcerami od jednoho stromu ke druhému. Pojídaly několik různých druhů ovoce a jednou nějaké mladé výhonky. Asi tři čtvrtě hodiny strávily na nízkých keřích: roztrhaly vždycky na kousky list stočený do trubičky, pevně utažené lepkavými vlákny, a sežvýkaly housenku svíjející se uvnitř. Cestou jsme narazily na jinou samici, Gremlin, s novorozeným mládětem, malým Galahadem. Fanni a Flossi se s nimi běžely pozdravit, ale Fifi k nim jenom obrátila pohled.

Šplhaly jsme stále výš a výš. Nahoře na travnaté planině jsme narazily na jinou skupinku šimpanzů: tvořil ji dospělý samec Prof se svým bratrem, mladíkem Paxem, a dvě dost plaché samice s mláďaty. Živili se listím na obrovském stromě *mbula*. Ozvalo se několikeré tiché zamručení na pozdrav, Fifi a její dcery se přidaly ke skupině a začaly také pojídat listí. Zanedlouho se ostatní přesunuli dál, spolu s nimi i Fanni. Ale Fifi si postavila hnízdo a natáhla se k polední siestě. Flossi zůstala s mámou, lezla okolo, houpala se a skotačila poblíž. Pak si lehla do hnízda k Fifi, přitulila se k ní a začala sát.

Z místa pod Fifiným hnízdem, kde jsem seděla, jsem měla údolí Kasakela jako na dlani. Na jihu, přímo naproti mně, čněla Špice. Při pohledu na její zaoblený vrch, vystupující nad dlouhý travnatý hřeben oddělující údolí Kasakela od údolí Kakombe, mě zaplavily hřejivé vzpomínky. Když jsem v letech 1960 až 1961 začínala v Gombe s výzkumem, trávila jsem den za dnem na této nádherné vyhlídce s dalekohledem na očích pozorováním šimpanzů. Vyrážela jsem na Špici s dekou a plechovou krabicí, v níž jsem si nesla konev, trochu kávy a cukr. Někdy, když spali šimpanzi poblíž, jsem s nimi zůstávala venku, zabalená do deky, která mě chránila před nočním chladem. Pozvolna jsem pronikala do jejich každodenního života, dozvídala se o jejich potravních návycích a trasách a začala chápat jejich unikátní sociální strukturu – skupinky se sdružují do větších skupin, velké skupiny se rozpadají do malých, jednotliví šimpanzi žijí nějakou dobu na vlastní pěst.

Ze Špice jsem poprvé viděla šimpanze pojídat maso. Tím šimpanzem byl David Šedovous: vyhoupl se na strom s mrtvým selátkem štetkouna, a zatímco na něj zespona dorážela dospělá prasata, podělil se o svou ko-

řist s jednou samicí. A ani ne sto metrů od Špice jsem ho jednoho nezapomenutelného říjnového dne roku 1960 pozorovala, jak spolu se svým blízkým přítelem Goliášem loví termity stéblem trávy. Při vzpomínce na tu dávnou chvíli se mě znovu zmocnilo rozechvění, jaké jsem cítila tenkrát, když jsem viděla Davida, jak uchopil silné stéblo, utrl je a opatrně zkrátil, aby se dalo snadněji vstrčit do úzké chodbičky v termitím hnízdě. Nejenže použil stéblo jako nástroj – ale tím, že ho upravil ke speciálnímu účelu, mi poskytl pohled na neumělé počátky *výroby* nástrojů. Jak rozrušené telegramy jsem tehdy posílala Louisi Leakeymu, tomu jasnozřivému géniovi, který výzkum v Gombe inicioval! Lidé tedy nejsou *jedinými* zástupci živočišné říše, kteří dovedou vyrábět nástroje, ani nejsou šimpanzi takovými mírnými vegetariány, za jaké jsme je považovali.

Tato událost následovala hned potom, co moji maminku Vanne odvolaly jiné povinnosti zpátky do Anglie. Její čtyřměsíční pobyt v Gombe byl pro úspěch výzkumného projektu neocenitelným přínosem: založila kliniku (čtyři kůly pokryté rákosovou střechou), v níž poskytovala lékařskou péči domorodcům, převážně rybářům a jejich rodinám. Prostředky měla sice jednoduché – v podstatě jen aspirin, Epsomovu sůl, jod a leukoplast –, ale její starostlivý a trpělivý přístup dělal svoje a její léčba často zabírala. Jak jsme se dozvěděli mnohem později, mnozí si mysleli, že je obdařená kouzelnou léčivou mocí. To její zásluhou mě místní lidé dobře přijali.

Fifi na stromě nade mnou se zavrtěla, aby se jí při kojení malé Flossi leželo pohodlněji, a oči se jí zase zavřely. Malá ještě několik minut sála, ale nakonec jí matčina bradavka vyklouzla ze rtů a usnula taky. Znova jsem se ponořila do vzpomínek a nechávala ve své paměti vyvstávat významné události minulých let.

Vzpomněla jsem si na den, kdy David Šedovou poprvé navštívil můj tábor u jezera. Přišel se najíst plodů, které uzrály na olejové palmě v táboře. Všiml si přitom několika banánů venku na stole, vzal si je a odnesl do buše. Jakmile ochutnal banány, začal se vracet pro další, a časem začali spolu s ním docházet do tábora i jiní šimpanzi.

Jednou z pravidelných návštěvnic tábora se stala v roce 1963 Fifina matka Flo, stará šimpanzice s potrhanými ušima a bambulovitým nosem. Jak vzrušující to byl den, když po pěti letech péče o dcerku nastalo u Flo zase období pohlavní přitažlivosti! Svou pohlavní zduřeninou, růžovou jako vnitřek lastury, přilákala do tábora hned celou družinu nápad-

níků. Mnozí z nich tu předtím nikdy nebyli, ale sexuální vášeň u nich zvítězila nad vrozenou plachostí a následovali Flo až sem. Jakmile pak ochutnali banány, zařadili se do rychle se rozrůstající skupiny pravidelných návštěvníků tábora. A tak jsem se stále důvěrněji seznamovala s celou spoustou nezapomenutelných šimpanzích osobností, které jsem popsala ve své první knize, *Ve stínu člověka*.

Fifi, odpočívající teď tak klidně ve větvích nade mnou, patří k těm několika málo šimpanzům mých prvních dnů v Gombe, kteří jsou dosud naživu. Byla ještě mládě, když jsem ji v roce 1961 poznala. Překvala hroznou epidemii obrny, která zdecimovala roku 1966 zdejší populaci šimpanzů i lidí. Deset šimpanzů ze zkoumané skupiny zemřelo nebo zmizelo a dalších pět obrna zmrzala - mezi nimi i Fabena, Fifina nejstaršího bratra, jemuž ochrnula jedna paže.

V době řádění epidemie bylo Gombské výzkumné středisko teprve v plenkách. S pořizováním záznamů o chování šimpanzů a jejich přepisováním na stroji mi pomáhali první dva výzkumní asistenti. Tábor tehdy pravidelně navštěvovalo kolem pětadvaceti šimpanzů, takže jsme měli všichni práce víc než dost. Často jsme po celodenním pozorování šimpanzů přepisovali poznámky namluvené na magnetofon pozdě do noci.

Moje maminka Vanne navštívila Gombe v šedesátých letech ještě dvakrát. Jedna z těchto návštěv spadala do doby, kdy Národní geografická společnost, která tehdy projekt financovala, poslala Hugo van Lawicka, aby výzkum nafilmoval. Louis Leakey zařídil pro Vanne zaplacení dopravy a cestovních výloh, protože nepovažoval za vhodné, abych byla v buši sama s mladým mužem. Jak se morální měřítko za čtvrtstoletí změnilo! S Hugem jsme se nakonec vzali, a když přijela Vanne v roce 1967 do Gombe potřetí, bylo to proto, aby mi v buši pomohla na pár měsíců s výchovou syna, malého Gruba (jeho skutečné jméno je Hugo Eric Louis).

V hnízdě se něco slabě pohnulo, Fifi se otočila a dívala se dolů na mě. Co jí asi táhlo hlavou? Kolik si toho z minulých událostí pamatovala? Vzpomněla si někdy na Flo, svou starou mámu? Vnímala zoufalý boj svého bratra Figana o vedoucí postavení ve skupině? Dolehla k ní hrůza těch let, kdy samci z jejího společenství, často pod Figanovým vedením, vedli primitivní válku proti svým sousedům a jednoho po druhém je s šokující brutalitou napadali? Věděla o vražedných kanibalistických útocích šimpanzice Passion a její dospělé dcery Pom na novorozeňata ze společenství?

Mou pozornost znovu upoutalo dění okolo, tentokrát šimpanzí kňourání. Usmála jsem se. To bude Fanni. Dospěla do věku, kdy se mladé samičky začínají odpoutávat od matky a přidávají se k dospělým. Pak začnou mámu zničehonic zoufale postrádat, opustí skupinu a vydají se ji hledat. Naříkání zesílilo, a Fanni se brzy objevila. Fifi si jí nevšímala, ale Flossi vyskočila z hnízda a sešplhala svou starší sestru obejmout. Když Fanni uviděla Fifi tam, kde ji nechala, fňukání utichlo.

Fifi na Fanni samozřejmě čekala. Slezla dolů a vyrazila dál, za sebou dcery, které spolu cestou dováděly. Rodinka rychle sestupovala po příkrém svahu směrem na jih. Jak jsem se škrábala za nimi, zachytila jsem se za vlasy nebo za košili snad o každou větev. Těžce jsem se prodírala houštím, zatímco šimpanzi, tmavé stíny pohybující se přede mnou, postupovali neproniknutelným podrostem bez námahy. Vzdálenost mezi námi se zvětšovala. Popínavé rostliny se mi zamotávaly do přezek na botách a do řemínku fotoaparátu, ruce jsem měla samý trn, a když jsem si vyprostila vlasy ze zajetí nějaké z větví, které se po mně sáply ze všech stran, v očích mě tak zaštipalo, až mi vyhrkly slzy. Za deset minut jsem se koupala v potu, košili roztrhanou, kolena odřená od plazení po kamenité zemi – a šimpanzi byli pryč. Zůstala jsem úplně potichu a pokoušela se přes tlukot vlastního srdce něco zaslechnout, pátrajíc pohledem v hustém porostu okolo. Ale neslyšela jsem nic.

Dalších pětatřicet minut jsem putovala podél kamenitého koryta říčky Kasakela. Chvillemi jsem se zastavovala, naslouchala a rozhlížela se po větvích nad sebou. Minula jsem tlupu gueréz červených: skákaly na vrcholcích stromů a ozývaly se svými podivnými, vysokými štěbetavými hlasy. Narazila jsem na několik paviánů ze skupiny D, mezi nimi i na starého, na jedno oko slepého Freda s dvojité zakrouceným ocasem. Pak, uprostřed váhání, kam se vydat, jsem uslyšela křičet dál v údolí malého šimpanze. Za deset minut jsem se přidala ke skupince, kterou tvořila Gremlin s malým Galahadem, Gigi a dvě mláďata, patřící k nejmladším a nejčerstvějším sirotkům v Gombe, Mel a Darbee. Obě přišla o matku, sotva dosáhla tří let, a Gigi jim v té době dělala dost často oběma „tetu“. Všichni se živili na vysokém stromě nad skoro vyschlým říčním korytem. Vytáhla jsem se na skaliska, abych na ně viděla. Zatímco jsem se štrachala za Fifi, slunce se schovalo, a když jsem se teď podívala nad koruny stromů, obloha byla šedá a ztěžklá deštěm. S přibývajícím šerem nastal klid, mrtvé ticho, jaké bývá často předzvěstí lijáku. Ticho narušoval jen rachot

hromu, ozývajícího se stále blíží; nebylo slyšet nic jiného než hřmění a šustění šimpanzů ve větvích.

Když se dalo do deště, Galahad, který se pohupoval poblíž mámy a řepkal okolo ní po špičkách, se jí rychle vylezl schovat do náruče. Dvě osiřelá mláďata utíkala k Gigi a usadila se u ní, přimáčknutá jedno ke druhému. Gimble začal naopak divoce přeskakovat ze stromu na strom a z větve na větev, šplhal do koruny nahoru a zase skákal dolů. Jak déšť zesílil a hustými korunami stromů pronikalo stále víc dešťových kapek, nabralo jeho řádění na razanci, skákal stále odvažněji a lomcoval větvemi s čím dál větší zuřivostí. Kdyby byl starší, přešlo by u něj toto chování ve velkolepý dešťový tanec, typický pro dospělé samce.

Právě minula třetí hodina, když po obloze sjel oslepující blesk a horami otráslo dunění hromu, šířící se z jednoho vrchu na druhý. Po tomto varování se spustil z černošedých mračen takový lijavec, jako by obloha i země splynuly v jediném proudu. Gimble si přestal hrát a jako ostatní se tiše přikrčil na větvi u kmene stromu. Přitiskla jsem se k palmě a snažila se schovat pod jejími převislými větvemi, jak to nejlíp šlo. Liják nepřestával a mně byla čím dál větší zima. Ponořená do sebe jsem za chvíli ztratila jakýkoli pojem o čase. Poznámky jsem už nenahrávala – nebylo co zaznamenávat, zbývalo jen tiše, trpělivě a bez reptání čekat.

Muselo to trvat asi hodinu, než se bouřka přehnal na jih a déšť začal slábnout. O půl páté šimpanzi slezli a odcházeli zmáčenou vegetací, z níž odkapávala voda. Vydala jsem se za nimi, ale šlo se mi špatně, mokré šaty mi překážely v chůzi. Putovali jsme podél říčky, pak jsme zamířili k jihu a stoupali po protějším svahu údolí až na travnatý hřeben, z něhož bylo vidět na jezero. Vykouklo mdlé, bledé slunce a v jeho paprscích se dešťové kapky rozzářily, takže svět vypadal jako ověšený diamanty, třpytícími se na každém lístku a na každém stéble trávy. Přikrčila jsem se, abych nezničila jemnou, kapkami nádherně vyšperkovanou pavučinu nataženou přes cestu.

Šimpanzi vylezli na nízký strom napást se čerstvých mladých listů. Přešla jsem na místo, odkud jsem mohla pozorovat, jak si pochutnávají na svém posledním dnešním jídle. Byl to výjev tak krásný, až se tajil dech. V měkkém slunečním světle bledě zářilo jasně zelené listí, kmen a větve stromu ztmavly po dešti jako eben, černá srst šimpanzů vrhala měděné odlesky. Velkolepé pozadí tohoto živého obrazu tvořila indigově modrá

obloha, kterou ještě tu a tam prořalo zablýsknutí, doprovázené vzdáleným hřměním.

Je mnoho oken, jimiž můžeme vyhlížet do světa, když pátráme po jeho smyslu. Jsou okna, která nám poskytuje věda, okna, jejichž skla jsou vyleštěna díky celé řadě geniálních, pronikavých mozků. Vidíme přes ně pořád dál, pořád jasněji, až do oblastí, které kdysi ležely za hranicí lidského poznání. Při pohledu z jednoho takového okna jsem se za ta léta mnoho dozvěděla o chování šimpanzů a jejich místě ve světě živých tvorů. To nám zase naopak pomohlo pochopit o trochu lépe některé aspekty lidského chování a ujasnit si, jaké místo zaujímáme v přírodě my lidé.

Existují však i jiná okna: okna, jejichž okenice otevřelo filozofické myšlení, kterými se při svém hledání pravdy dívají mystici, okna, jimiž se zahleděly vůdčí osobnosti velkých náboženství ve snaze najít smysl nejen v úžasné kráse světa, ale i v jeho temnotě a ošklivosti. Většina z nás, když uvažuje nad tajemstvím své existence, používá jen jedno okno, mnohdy navíc zarosené dechem našeho konečného života. Vyčistíme malý průzor a tím se díváme. Není divu, že jsme zmatení z té malinké výseče celku, kterou vidíme. Je to nakonec totéž, jako bychom se pokoušeli obsáhnout panoráma pouště nebo moře, a přitom se dívali trubkou ze srolovaných novin.

Jak jsem tak tiše stála v bledém slunečním světle a cítila silnou sounáležitost s lesy okolo, vykoupanými v dešti, a tvory, kteří v nich žijí, na krátký okamžik jsem všechno spatřila z jiného okna a jiným zrakem. Takový zážitek někdy překvapí ty z nás, kteří tráví dlouhou dobu sami v přírodě. Vzduch naplňovala ptačí symfonie, a já v té večerní písni zaslechla nové frekvence. Taky nad cvrčením hmyzu, v němž zaznívaly vysoké, opojné tóny, jsem zůstala jako očarovaná. Intenzivně jsem vnímala tvar a barvu jednotlivých listů, různorodost ve spleti žilek, která dávala každému z nich neopakovatelnou jedinečnost. Vůně byly čiré, snadno rozpoznatelné – vůně přezrálého, kvasícího ovoce, vodou nasáklé půdy, chladné zmoklé kůry, vlhký pach šimpanzí srsti a taky ovšem můj vlastní. Aroma stoupající z mladých lístků, které šimpanzi drtili v zubech, prostupovalo skoro vším. Vycítila jsem přítomnost lesoně a pak ho uviděla, jak se tiše pase proti větru, zakroucené rohy ztmavlé deštěm. Zcela mě naplňoval ten mír, „jenž je nade všechno chápání“.

Z rozpoložení blízkého transu mě vytrhlo vzdálené houkání skupiny šimpanzů severně odtud. Gigi a Gremlin odpověděly vyřazením houkavých zvuků a Mel, Darbee a malý Galahad se k nim přidali.

Brzy si začali šimpanzi připravovat hnízda. Zůstala jsem s nimi, dokud se neuložili ke spánku. Galahad se uvelebil u mámy, Mel a Darbee si postavili každý své hnízdečko poblíž velkého hnízda tety Gigi. Pak jsem se vydala nazpět a vracela se lesní stezkou k jezeru. Cestou jsem znovu narazila na paviány skupiny D, shluknuté kolem stromů, na nichž se chystali nocovat. V měkkém večerním světle se handrkovali a pošťuchovali a probírali si navzájem srst. Pod nohama mi zaskřípaly oblázky pláže. Slunce nad jezerem, proměněné v obrovskou rudou kouli, prozařovalo mračna v další velkolepé scenerii. Jezerní hladina zezlátla a pod plánucí oblohou se rozčeřila fialovými a červenými odlesky.

Když jsem seděla po večeri venku u ohýnku, na němž jsem si uvařila fazole s rajčaty a vajíčko, byla jsem ještě v zajetí onoho zázračného zážitku dnešního odpoledne. Připadalo mi, jako bych se toho odpoledne podívala na svět takovým oknem, jakým ho vidí šimpanz. Nad plápolajícími plameny jsem se zasnila. Kéž bychom mohli, třeba jen letmo, pohlednout na svět očima šimpanze – kolik bychom se toho dozvěděli!

Ještě poslední hrnek kávy a pak půjdu dovnitř, zapálím petrolejku a začnu přepisovat poznámky, pořízené během dnešního nádherného dne. Protože nemůžeme-li do mysli šimpanze proniknout, musíme se jí namáhavě, s mravenčím úsilím přibližovat, tak jak to dělám už třicet let. Musíme dál zachycovat střípky ze života šimpanzů a pomalu z nich skládat jejich osudy. Musíme ještě léta pozorovat, zaznamenávat, interpretovat. Víme toho už hodně. Jak našich znalostí postupně přibývá a na výzkumu spolupracuje stále víc lidí, kteří přispívají do společné pokladnice nabytých vědomostí, pootevíráme to okno, jímž budeme jednoho dne schopni jasněji vidět do mysli šimpanze.